

Puhe Kuolemajärvi-juhlassa Turussa 10.9.2017
Paavo Okko
kansantaloustieteen professori emeritus

Arvoisat Kuolemajärvi-Säätiön edustajat, hyvä juhlaväki

Kotiseudun menetystä on vaikea korvata – korvauslait antoivat vain laihaa lohtua

Kuolemajärveläiset ovat aktiivisia menetetyn kotiseudun muiston vaalijoita ja karjalaisen kulttuurin ylläpitäjiä. Tämän opin jo opiskeluvuosina 1960-luvun lopulla, kun tutustuin Turun kauppakorkeakoulun ylioppilaskunnassa ekonomi Kalevi Kettiseen. Nykyisin Kuolemajärvi-säätiö on usein vahvasti esillä, Turun kirjamessuillakin on aina näyttävä osasto. On kunnia ja vaativa tehtävä tulla puhumaan Kuolemajärvi-juhlaan.

Olen syntynyt sodan lopulla Etelä-Karjalassa Lemillä (silloisessa Viipurin läänissä) ja harrastan sotahistoriaa. Siksi olen käynyt monta kertaa Kuolemajärvellä, onhan Summakin Kuolemajärveä. Myös Inkilän bunkkerit ovat tulleet tutuiksi. Pitäjän maantieteellinen muoto on yllättävä, sitähan riittää rannikolta Seivästöltä ja Muurilasta aina lähelle Viipuria Kämärälle saakka.

Sotakorvauksista puhuttaessa tulee ensimmäiseksi mieleen Neuvostoliitolle maksetut sotakorvaukset. Tässä tilaisuudessa on kuitenkin kiinnostavaa ottaa esille myös toinen näkökulma: miten korvattiin alueluovutusten takia menetettyä omaisuutta tai sodassa muutoin tuhoutunutta omaisuutta.

Neuvostoliitto sai huomattavat korvaukset

Maaliskuun 1944 rauhantunnusteluissa oli vaadittu 600 milj. dollarin sotakorvauksia. Se oli J. K. Paasikiven mukaan "hervittävä summa". Ulkoministeri Molotov oli puhunut "käyvän arvon mukaisesta" määrästä tavaroita. Se tulkittiin meillä "maailmanmarkkinahinnoiksi". Väli rauhan sopimukseen tuli summaksi 300 miljoonaan dollaria maksettavaksi 6 vuoden aikana.

Suomelle tuli yllätyksenä, että lopulta vaadittiin erilainen valikoiman, mitä väli- rauhansopimuksen teksti näytti tarkoittavan: "puutavaraa, paperia, selluloosaa, meri- ja jokialuksia, erilaisia koneita". Myös hinnoista tuli yllätys. Keskusteluissa ilmoitettiin, että Molotov oli tarkoittanut "normaalihintoja" ja viimeinen normaali aika oli 1938. USA:ssa tukkuhinnat olivat 1944 noin 30 % korkeammat kuin 1938. Suomessa kuluttajahinnat kaksinkertaistuivat samana aikana. NL suostui lopulta pieneen "inflaatiotarkistukseen".

Lopputulos sotakorvauksista oli, että metalli- ja konepajateollisuus ja telakka- teollisuus kattoivat 66 % (laivat (vanhat ja uudet), koneet ja laitteet, veturit) ja metsäteollisuus vain 28 % toimituksista. Vanhoja laivoja luovutettiin yli 100 ja uustuotantona noin 570, vetureita 720, sähkömoottoreita 52 500,

muuntoasemia 1 140 ja 30 täydellistä tehdasta: 340 000 junavaunullista tavaraa!

Turussa telakkateollisuus sai paljon töitä. Karjalainen laivanrakennustaito oli tarpeen, kun täällä nopeasti käynnistettiin puukuunareiden rakentaminen. Karjalaisten laivanrakentajien aloitekyvystä ja sanavalmiudesta on jäänyt mainioita tarinoita elämään.

Maksuaika venyi lopulta 8 vuoteen ja summaksi tuli 226,5 miljoonaa "sotakorvausdollaria". Suomea "palkittiin" sotasyllisyyslaista sekä YYA-sopimuksesta. Sotakorvausten hoitaminen vei huippuvuosina (1945 ja 1946) noin 30 % valtion menoista. Ne veivät bruttokansantuotteesta enimmillään noin 7 % ja keskimäärin 4 % kahdeksan vuoden aikana. Rasituksesta saa kuvan kun toteamme, että 7 % nykyisestä BKT:stä on noin 15 mrd. €.

Kansakunnalle tuli hyvinvointitappio, koska tuotoksen arvosta annettiin iso osa vastikkeetta pois. Vaikka Turun seudullekin korvaustuotanto antoi töitä, ei tämä voinut olla maalle siunaus, kuten joskus YYA-aikana annettiin ymmärtää. Ilman korvauksia verotus olisi voinut olla kevyempää ja/tai valtiolla enemmän varoja muihin tarkoituksiin. Olisi voitu investoida monipuolisemmin Suomeen (esim. asuntotuotantoon), mikä olisi vahvistanut kasvua.

Karjalaiset saivat niukan hyvityksen menetyksistään

Alueluovutusten takia menetetyn omaisuuden korvaamisesta säädettiin laki sekä Talvisodan sekä Jatkosodan jälkeen. Asiasta käytiin vilkas keskustelu. Täyttä korvausta ei tavoiteltukaan. Korvausmäärä sidottiin omaisuudenluovutusveron tuottoon. Vuoden 1940 laki sanoi: "Korvauksiin käytetään se määrä, mikä omaisuudenluovutusverolain mukaan toimitettavassa verotuksessa pannaan maksuun, ja lisäksi kolme miljardia markkaa (noin 900 milj. €), joista valtio vastaa." Ensimmäisen korvauslain soveltaminen ei toteutunut alun perin tarkoitettulla tavalla, koska alueet vallattiin takaisin.

Rahaa, arvopapereita, kultaa, koruja ym. ei korvattu. Ilmeisesti katsottiin, että ne oli mahdollista säilyttää ja kuljettaa mukana sodan aikanaikin. Vaatteita ja muuta henkilökohtaista irtaimistoa korvattiin aikuiselle vain siltä osin kuin sen arvo ylitti 8 000 mk (nykyrahassa noin 2 000 €) Vuoden 1945 lain mukaan raja oli 7 000 mk (890 €).

Kiinteistöt, rakennukset ja muu omaisuus korvattiin ensimmäisen lain mukaan "täysimääräisesti" 320 000mk:aan (nyt noin 80 500 €) saakka. Yli menevältä osalta korvaus oli aleneva: esim. 1 milj. mk:n omaisuudesta korvaus oli 74 % ja 5 miljoonan kohdalla korvaus oli noin 40 %. Yksityishenkilölle tai kuolinpesälle korvausta voitiin maksaa enintään 2 milj. mk (503 600 €). Kriittinen kohta ja erimielisyyksien lähde oli omaisuuden arvioinnissa. Kuntakohtaiset arviointilautakunnat karsivat hakemuksia ministeriön antamien ohjeiden mukaan.

Korvaus maksettiin osin valtion obligaatioina (5-25 v), joiden korko oli 4 %. Inflaatio oli paljon korkeampi, mutta oli myös inflaatio suojaattuja obligaatioita. "Kultareunaiset" obligaatiot olivatkin erittäin hyviä arvopapereita korkean inflaation oloissa. Osa korvauksista maksettiin valtion Korvausosakkeiden hallintoyhteisön osuustodistuksina, eräänlaisina "sijoitusrahasto-osuuksina". Pieni osa korvauksesta maksettiin rahassa. Jos hakija sai ostaa maanhankintalain mukaisesti maata, korvausta käytettiin kaupan maksuna.

Korvausvaroja koottiin omaisuudenluovutusverolla (laki 1940 sekä 1945). Kyse oli ns. konfiskaatiosta eikä normaalista varallisuusverosta. Yhtiöt tekivät suunnatun ilmaisannin valtiolle tai luovuttivat omia osakeitaan tai omistamiaan muiden yhtiöiden osakkeita. Vero oli progressiivinen (2,5 % - 20 %), ja alarajana oli brutto-omaisuus yli 40 000 mk (11 900 €). Muut verovelvolliset kuin yhtiöt maksoivat rahassa, esim. turkulainen autonkuljettaja maksoi 2350 mk (1945, nyt noin 300 €). Valtion saamista osakkeista muodostettiin osakkeiden hallintoyhteisö, jonka osuustodistuksia käytettiin siis korvauksen maksuun. Osakkeiden ei ollut tarkoitukseen jäädä lopullisesti valtiolle, vaan yhtiöt voivat lunastaa ne myöhemmin takaisin.

Sotavahinkolaki täydensi korvausjärjestelmää niin, että sodan tuhoja korvattiin koko maassa. Palovakuutus laajennettiin kattamaan myös "sodan tai aseellisen selkkauksen aiheuttaman vahingon varalta". Vakuutuksen piiriin pääsi "jos omistaja ilmoittaa sitä haluavansa" ja jopa taannehtivasti! Samalla nostettiin vakuutusmaksuja.

Karjalassa menetetyistä omaisuudesta saadut korvaukset vaikuttavat niukoilta myös seuraavien esimerkkien valossa. Pyhäjärvellä menetetyistä 7 hehtaarin pellosta ja 87 hehtaarin metsämaasta korvattiin vuonna 1946 yhteensä 837 100 mk, joka on nykyrahassa noin 66 700 euroa. Kivennavalla sijainneesta suuresta usean rakennuksen kauppa-, varasto-, leipomo- ja asuinrakennuskokonaisuudesta korvattiin 390 000 mk eli noin 31 000 euroa. Kuolemajärven Seivästöllä asunut kalastaja sai tiluksistaan ja rakennuksistaan noin 84 600 mk (noin 6700 €). Tässä tapauksessa haettu summa oli 94 109 mk.

Olen löytänyt arvion, että korvauslakien perusteella maksettiin korvauksia yhteensä 33,4 mrd. markkaa. Se tekee nykyrahassa noin 2,7 mrd. euroa. Korvaussumma oli keskimäärin noin 40 % anotusta määrästä. Maanhankintalain mukaisilla ehdoilla tehdyssä kaupassa oli toki myös korvauksen kaltaista tukea mukana, samoin rakennuslainoissa. Näiden tietojen valossa näyttää kuitenkin siltä, että korvaussumma on selvästi pienempi kuin Neuvostoliitolle toimitettujen sotakorvausten arvo. Korvaussumma on noin 10 % vuoden 1947 BKT:stä. NL sai kahtena huippuvuonna noin 7 % vuoden BKT:stä ja kaikkiaan kahdeksan vuoden aikana keskimäärin 4 % vuotuisesta BKT:stä.

Voidaan siis kärjistäen sanoa, että NL sai melko hyvän korvauksen siitä vaivasta, että valloitti Karjalan ja niistä tuhoista, jotka suomalaiset tekivät vanhan rajan takana. Karjalaiset saivat varsin niukan korvauksen Karjalaan jääneestä omaisuudestaan ja muut suomalaiset sotavahingoistaan. Yhteisin uhrauksin suomalaiset kuitenkin rakensivat koko kansalle mahdollisuudet jatkaa

elämäänsä nykyisen kokoisessa Suomessa – vastaavaan ei ole moni kansakunta pystynyt. Sodan jälkeisistä ponnisteluista jäi suomalaisille positiivinen muistijälki: me pystyimme tähän – meidän pystymme paljon muuhunkin!